

ПРАКТИКА ЄСПЛ В СПРАВАХ ЩОДО АГРОРЕЙДЕРСТВА

ECHR PRACTICE IN CASES CONCERNING AGRO-RAIDING

Стаття присвячена дослідженню особливостей розгляду Європейським судом з прав людини справ щодо захисту порушених в процесі рейдерської атаки прав. Підкреслюється, що звернення до ЄСПЛ в багатьох випадках по суті є чи не єдиним механізмом захисту, зважаючи на широку залученість посадових осіб органів державної влади або судових органів в їх реалізації. Звернення до ЄСПЛ є конституційним правом як фізичної, так і юридичної особи, коли національні засоби захисту були вичерпані або визнані неефективними.

В процесі проведеного дослідження визначено релевантні рішення ЄСПЛ, на підставі вивчення яких аналізуються правові позиції Суду щодо умов прийнятності звернення, особливостей розгляду та прийнятих в результаті рішень. Зокрема, Суд оцінює наявність або відсутність в діях держави-відповідача порушень позитивних зобов'язань створювати умови для реалізації та захисту права на майно, адже в справах про рейдерство держава не є безпосереднім рейдером. Розуміючи специфіку цієї категорії спорів, ЄСПЛ, як правило, здійснює розгляд щодо порушень двох конвенційних норм: ст. 6 «Право на справедливий суд» та статті 1 Протоколу № 1.

Зроблено висновок про неможливість прогнозування як перспективи відшкодування заподіяної шкоди внаслідок рейдерських атак, так і її форми та розміру, зважаючи на існуючу дискрецію повноважень Суду в цій частині. В той же час, практика ЄСПЛ свідчить про можливість отримання відшкодування майнової та моральної шкоди, як фізичними так і юридичними особами. Аналіз всіх зазначених правових позицій дозволяє оцінити ефективність застосування такого способу захисту порушених в процесі рейдерської атаки прав як звернення до ЄСПЛ.

Ключові слова: *агрорейдерство, рейдерство, право на майно, право на справедливий суд, Європейський суд з прав людини, ефективний спосіб захисту.*

The article is devoted to the study of the peculiarities of the consideration by the European Court of Human Rights of cases concerning the protection of rights violated by a raider attack. It is emphasized that in many cases, an appeal to the ECHR is essentially the only effective remedy, that is explained by the extensive involvement of officials of state authorities or judicial bodies in raider attack. Appealing to the ECHR is a constitutional right of both an individual and a legal entity when national remedies have been exhausted or found ineffective.

In the course of the research, relevant ECHR decisions were identified, based on which the legal positions of the Court regarding the conditions for the admissibility of the application, the features of the consideration, and the decisions made as a result are analyzed. In particular, the Court assesses the presence or absence of violations of positive obligations in the actions of the respondent state to create conditions for the implementation and protection of the right to property, since in cases of raiding the state is not a direct raider. Understanding the specifics of this category of disputes, the ECHR, as a rule, reviews violations of two convention norms: Article 6 "Right to a fair trial" and Article 1 of Protocol No. 1.

It was stated the impossibility to predict both the prospects for compensation for damage caused by raider attacks and its form and size due to the existing discretionary powers of the Court in this regard (art. 41 of the Convention). At the same time, the practice of the ECHR indicates the possibility of obtaining compensation for property and moral damage, both by individuals and legal entities. Analysis of all the above legal positions allows us to assess the effectiveness of applying such a method of protecting rights violated in the course of a raider attack as an appeal to the ECHR.

Key words: *agro-raiding, raiding attack, protection of property, right to a fair trial, European Court for Human Rights, effective remedy.*

Агрорейдерство як антисуспільне явище, попри правовий режим воєнного стану, не втрачає своєї актуальності. За даними електронного ресурсу Опендатабот за період з 2020 по 2024 рр. всього зафіксовано 10710 скарг про рейдерство, а за 8 місяців 2025 р. - 168 справ про рейдерство було зафіксовано в Україні за даними Генпрокуратури [1]. Зважаючи на специфіку даного явища та залученість посадових осіб органів державної влади, звернення до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд) по суті є чи не єдиним механізмом захисту прав, на які здійснюється посягання в процесі рейдерської атаки, коли національні засоби захисту були вичерпані або визнані неефективними. **Мета статті** – визначити релевантні рішення ЄСПЛ, що розглядалися за фактами рейдерських атак, визначити основні підходи ЄСПЛ в частині аналізу прийнятності заяви при зверненні до суду, а також сформулювати тенденції вирішення питання про задоволення заявлених вимог щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди з метою оцінки ефективності застосування такого способу захисту як звернення до ЄСПЛ за фактом агрорейдерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблематика питання рейдерства в аграрному секторі належить до числа активно досліджуваних у доктрині права України. Помітним внеском у її розроблення є праці таких науковців як В. Безчасного [2], Я. Борки [3], Ю. Біляка [4], Д. Панфілової [5] та інші. В Україні захищено і низку дисертацій щодо кримінально-правових аспектів заявленої проблематики [6].

Однак звернення до ЄСПЛ за захистом прав, на які здійснюється посягання в процесі рейдерської атаки, як спосіб захисту залишається не дослідженим.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи аналіз практики ЄСПЛ в справах щодо рейдерського захоплення підприємств одразу слід зазначити, що Суд безпосередньо не оперує такими поняттями як «рейдерство», «рейдерська атака», «рейдерське захоплення» («raiding», «raider seizure», «raider capture», «raider attack») і похідними від них. Розгляд відповідної категорії справ здійснюється в рамках порушення ст. 1 Протоколу першого до Конвенції або ст. 6 Конвенції внаслідок незаконного захоплення підприємства (fraudulent takeover) (див., наприклад, Рішення ЄСПЛ "Совтрансавто-Холдинг" проти України» [7]), захоплення майна, в тому числі земель, врожаю і тд. (seizure/illegal seizure/unlawful takeover of assets, harvest, land) (Рішення ЄСПЛ у справі Санду та інші проти Республіки Молдова та Російської Федерації [8]), позбавлення майна підприємства за участю правоохоронних органів (Рішення ЄСПЛ у справі «EAST/WEST ALLIANCE LIMITED» проти України [9]).

Наступна характерна ознака зазначеної категорії справ пов'язана з особливою формою участі Держави в зазначеній категорії справ: Держава-відповідач як такого фактичного позбавлення права володіння майном не здійснює. Однак неналежне виконання нею покладених зобов'язань створює умови, що дозволяють рейдерам успішно реалізувати протиправні наміри. Як показує аналіз судової практики для справ цієї категорії характерним є захоплення майна заявників не внаслідок одноразового акту, а завдяки послідовному ланцюжку шахрайських дій приватних осіб, які систематично легалізуються судовими органами та органами державної влади. Суди та влада, з одного боку, по суті толерують або санкціонують дії рейдерів, а навпроти - численні скарги, які подаються заявниками для захисту своєї власності до державних та правоохоронних органів, не отримують оперативного реагування.

В подібних справах Суд комплексно оцінює всі обставини, беручи до уваги що, як правило, важко встановити основні та другорядні причини, що призвели до порушення права власності заявників. Крім того, зважаючи на те, що рейдерами виступають приватні особи, за які держава відповідальності не несе, умовою прийнятності (admissibility) ЄСПЛ справи до свого розгляду є: по-перше, наявність факту порушення права, передбаченого Конвенцією (так званий victim status у заявника), по-друге, безпосередня або опосередкована участь органів публічної влади, що втраховується Судом при оцінюванні ролі держави-відповідача на предмет виконання однієї із її

основних функцій та взятих на себе зобов'язань – гарантування захисту права мирного володіння майном, та по-третє, чи використано національні засоби захисту.

Показовим прикладом справи про рейдерську атаку на підприємство є Рішення ЄСПЛ «Шести Май Інженіринг та інші проти Болгарії» [10]. Детальний розгляд обставин цієї справи дозволяє проілюструвати класичний розвиток подій при здійсненні рейдерського захоплення підприємства, оскільки показує ключову роль судових та інших державних органів влади, поступову паралізацію «жертви» рейдерської атаки та основні концепції, які були застосовані ЄСПЛ.

В 2004 р. до Суду із заявою звернулись акціонери компанії МТФУ, які станом на липень 1999 р. сумарно володіли 49, 83 % капіталу МТФУ або 2 990 акціями. В липні 1999 р. дехто пан Б.С., діючи від імені компанії «Мінстрой», звернувся із заявою до Софійського міського суду щодо внесення в реєстр компанії запису про обрання «Мінстроє» новим головою правління МТФУ як було «вирішено» правлінням МТФУ 20 липня 1995 р. В 1999 р. суддя Софійського міського суду одноосібно за власною ініціативою прийняла спочатку рішення, в результаті якого в реєстр компаній було внесено п'ять членів нового правління, які не мали жодного відношення до МТФУ, а згодом, на підставі резолюції новоствореного шахрайським шляхом правління, внесла записи до реєстру компаній щодо заміни законного виконавчого директора МТФУ іншою юридичною особою - «Мінстрой». Таким чином, рейдерська атака отримала початкову легалізацію. Після зазначених дій, в тому ж році рейдери взяли під контроль приміщення компанії та примусово видворили попередній законний менеджмент.

Новий менеджмент скликав та провів загальні збори акціонерів МТФУ, 30 вересня та 15 листопада 1999 р., на які заявникам по справі було відмовлено в доступі, натомість обрано нових членів правління та нового виконавчого директора. Загальні збори 30 вересня 1999 р. також прийняли рішення про скасування всіх акцій та випуск нового реєстру акцій МТФУ, з якого були викреслені всі заявники. В 2001 р. керівництво МТФУ збільшило капітал компанії в 3 рази шляхом випуску нових акцій, на які ніхто з заявників не мав згоди підписатись. З 2006 по 2008 рр. капітал МТФУ втретє було збільшено шляхом випуску нових акцій, які жоден із заявників теж не зміг придбати.

Як наслідок дій рейдерів, станом на 2008 р. три компанії МТФУ – серед яких не було жодного із заявників – разом володіли 99,1 % акцій.

Розглядаючи дану справу, ЄСПЛ встановив «ланцюжок» рейдерських дій, провів оцінку ролі судових органів в ньому та детально проаналізував прийняті заявниками ряд спроб для зупинення протиправних дій рейдерів.

В результаті застосованого підходу звертає на себе увагу висновок, до якого прийшов Суд: констатуючи ознаки порушення права на справедливий суд, зазначено, що справа має розглядатись виключно в розрізі порушення першого речення ст. 1 Протоколу 1, оскільки саме факт ненаалежного урядування держави призвів до втрати пакетів акцій заявників.

Розглядаючи роль національних судових органів, ЄСПЛ зазначив: «приймавши рішення № 9 та 10 як і інші пов'язані рішення, якими по суті були легалізовані рішення «незаконного» правління МТФУ та загальних зборів акціонерів нею скликаних, та відмовою у реєстрації резолюцій «альтернативних» загальних зборів, проведених заявниками та іншими акціонерами 15 листопада 1999 р., міський суд Софії діяв в порушення ст. 6 пар. 1 «Право на справедливий суд». Таким чином суд діяв в незаконний спосіб та дозволив особам, які не мали жодного відношення до компанії взяти контроль над нею, знищити її та розмити пакети акцій заявників. Це в свою чергу призвело до порушення їх права на мирне володіння майном. Відсутність ефективної та вчасної реакції на ситуацію з боку державних органів дозволило їй тривати декілька років» (пар. 63 Рішення).

Суд, не взяв до уваги твердження Уряду, що влада реагувала адекватно, тому що судові рішення, на підставі яких були внесені записи в реєстр, були анульовані, спір щодо акцій розглядався за звичайною тривалістю для розгляду справи в трьох інстанціях, а до судді, яка прийняла незаконне рішення було застосовано дисциплінарне стягнення.

Навпаки, Суд підкреслив, що всі порушення почались з офіційного акту – рішення №9 – в якому міський суд Софії діючи за власною ініціативою, грубо порушуючи процедуру, вніс в реєстр компанії нових членів ради директорів МТФУ. Це судове рішення зробило можливим змінити контроль МТФУ, а новому шахрайському правлінню збільшити в 20 разів статутний капітал, не допустивши заявників до їх купівлі.

Варто зауважити, що ЄСПЛ особливо підкреслив, що рішення суду не базувалось на підробних документах, а міський суд Софії допустив серію порушень процедури як держатель

реєстру компаній. Тому Суд, зважаючи що факт розмивання пакетів акцій заявників пов'язаний з діями держави, витлумачив це як втручання держави в право володіння заявників, зауваживши, що це втручання не є позбавленням власності, а є скоріше актом, який по суті створив ситуацію, в якій третя сторона отримала можливість втрутитись у володіння заявника (пар. 83 Рішення).

Щодо прийнятих заявниками ряду спроб з метою зупинити протиправні дії рейдерів, ЄСПЛ досліджуючи обставини справи прийшов до висновку про їх абсолютну неефективність. Мова йшла про накладення тимчасової судової заборони, проведення «паралельних» загальних зборів, численні скарги до правоохоронних органів, Міністерства юстиції та економіки, інші державні органи з вимогою захистити акціонерів МТФУ.

На думку Суду, незахищеність та явна незаконність ситуації, породжена рішенням суду, потребувала можливості, по-перше, швидких заходів попередження від заподіяння шкоди заявникам та, по-друге, оперативної процедури, що дозволяють заявникам вирішити питання. Досліджуючи обставини справи Суд констатував, що процедури передбачені болгарським законодавством, не забезпечили ефективну компенсацію заявникам та не надали адекватного захисту від наслідків незаконного судового рішення, що по суті і ілюструє порушення з боку Болгарії свого позитивного зобов'язання, що випливає зі змісту ст. 1 Протоколу 1.

Особливо цікавими у даній справі є висновки Суду щодо відшкодування заподіяних заявникам збитків в рамках справедливої компенсації, передбаченої ст. 41 Конвенції. Хоча порушення прав заявників з боку держави носило суто процесуальний характер, ЄСПЛ розглянув можливість компенсації вартості втрачених активів: заявники вказали, що шкода їх пакету акцій в МТФУ та бізнесу компанії є невідновними, але в якості відшкодування матеріальної шкоди сукупно були оцінені у 5 963 202 євро пропорційно долі заявників в майні МТФУ.

З цього приводу варто зазначити про основні підходи, які були застосовані ЄСПЛ в цій частині. Так, в параграфі 102-103 Рішення Суд зазначив, що оскільки в даному випадку немає як такого позбавлення майна заявників з боку держави, тому компенсація не зобов'язана відповідати ідеї повної ліквідації всіх наслідків порушення, а отже і повного відшкодування збитків. Крім того, Суд зауважив, що не може ігнорувати факт, що першочерговою діючою особою у шахрайському захопленні компанії заявників була не влада, а приватні особи, і ніхто із заявників не спробував отримати компенсацію за шкоду спричинену рейдерами і таким чином зменшити втрати. Крім того, звернув увагу, що підрахунок втрат, які зазнали заявники, неминуче містить певну частину спекуляції.

В результаті, визначаючи розмір відшкодування кожному із заявників, Суд прийшов до висновку, що слід виходити з принципу рівності і відповідної кількості акцій кожного та призначив суми, що коливались в середньому від 500 євро до 2 400 євро, та 12 100 євро – голові правлінню (пану Євтімову).

Крім матеріальних збитків, Суд розглянув і питання моральної шкоди: загалом було заявлено сукупно всіма заявниками 25 565 євро, та трьома окремо: «Шести Май Інженіринг» заявив про 102 258 євро, пан Євтімов – 153 388 євро, пані Стоїчева (юрист компанії та дружина пана Євтімова) – 46 016 євро.

Суд констатував що заявники фізичні особи напевно зазнали страждань як результат порушення їх права на мирне володіння майном та виходячи з принципу рівності присудив по 4 000 євро кожному. Щодо п. Стоїчевої суд зазначив, що її професія не є підставою для виділення її з поміж інших, а також не бачить причинневий зв'язок між порушеннями та стресом п. Стоїчевої, тому присудив як і іншим 4 000 євро. Щодо п. Євтімова Суд не побачив причинневого зв'язку між порушенням та розчаруванням, яке зазнав заявник через втрату своєї посади виконавчого директора, або погіршенням його здоров'я, однак, взяв до уваги його страждання та розчарування як акціонера в МТФУ, маючи найбільший вклад в компанії ніж інші акціонери, та його постійні намагання виправити ситуацію, Суд присудив йому 6 000 євро.

Щодо компаній-заявників Суд зазначив, що не слід відкидати в цілому можливість признання відшкодування за моральну шкоду, однак зауважив, що в даній справі відсутні ознаки того, що події негативно вплинули особливим чином на репутацію, планування та менеджмент «Моторінженіринг» та «Вітекс», для яких володіння акціями в МТФУ не були основними в їх бізнесі. Щодо «Шести Май Інжиніринг» та «Нов Бряг» – компаній, якими повністю володіли пан Євтімов та пані Стоїчева - Суд не вважає, що вони зазнали моральної шкоди додатково від їх власників.

Констатація порушення права, на думку Суду, вже є достатньою сатисфакцією для будь-якої моральної шкоди заподіяної чотирьом компаніям. Крім того, Суд присудив відшкодування судових витрат у розмірі 5 904 євро.

Схожий підхід до вирішення спору щодо порушення права власності заявників внаслідок рейдерського захоплення підприємства має місце і в справі ЄСПЛ "Совтрансавто-Холдинг" проти України» [7].

Хоча в даному кейсі і використана інша форма рейдерського захоплення у вигляді розмивання пакету акцій заявника, однак «ланцюжок» рейдерських дій схожий на попередню справу: легалізація рейдерської атаки рішенням органу державної виконавчої влади та, в кінцевому результаті, відчуження активів компанії.

Так, в 1999 р. до ЄСПЛ звернулось російське ЗАТ «Совтрансавто-Холдинг», яке в період 1993 по 1997 рік володіло 49% акціями українського ЗАТ «Совтрансавто-Луганськ».

Шляхом ухвалення в 1996 р. зборами акціонерів «Совтрансавто-Луганськ» (без участі і без згоди представників заявника) рішення про внесення змін до установчих документів підприємства, реорганізацію на відкрите акціонерне товариство, та рішень про збільшення статутного фонду підприємства, частка заявника зменшилася із 49 до 20,7 %. Згадані рішення були зареєстровані Луганським міським виконавчим комітетом.

Крім того, внаслідок проведених змін директор «Совтрансавто-Луганськ» дістав змогу самостійно контролювати управління компанією та її активами. В 1999 р. загальні збори прийняли рішення про початок процедури ліквідації товариства. Заявник стверджував, що за такої ситуації «Совтрансавто-Луганськ» могло реалізувати частину свого майна різним організаціям, які перебували під контролем його директора.

Оцінюючи всі обставини справа, ЄСПЛ констатував порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо права на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, до якого заявник звернувся за захистом порушеного права власності, через суттєві порушення судової процедури та підрив гарантій незалежності суду (порушення відкритості судового розгляду, втручання органів державної виконавчої влади у судовий розгляд, різні та часто суперечливі підходи судових органів до застосування та тлумачення внутрішнього законодавства українськими судовими органами).

Крім того, за усталеною практикою, ЄСПЛ ще раз підкреслив, що акції, власником яких був заявник, є майном у сенсі ст. 1 Протоколу першого, а отже констатував порушення права власності в світлі загальної норми ст. 1 Протоколу першого. Зокрема, Суд зазначив в параграфі 98 Рішення: «хоча в цьому випадку не було ані прямого позбавлення заявника його майна з боку національних органів державної влади, ані іншого втручання, прирівняного до такого позбавлення власності, однак несправедливий характер, який мало провадження у справах, безпосередньо вплинуло на право заявника мирно володіти своїм майном та створило ситуацію невизначеності та непевності, якої зазнав заявник, порушили "справедливу рівновагу" між вимогами суспільного інтересу та потребою захищати право заявника на мирне володіння майном».

Як наслідок, Суд констатував, що держава і в цьому випадку не забезпечила виконання свого зобов'язання гарантувати заявнику ефективне користування своїм правом власності, передбаченим статтею 1 Протоколу першого.

Розглянувши справу по суті порушень норм Конвенції, Суд відклав розгляд питання щодо справедливої сатисфакції та згодом прийняв окреме рішення: Рішення у Справі "Совтрансавто-Холдинг" проти України (Заява № 48553/99) (Справедлива сатисфакція) [11]. В результаті із загальної сума заявленого матеріального збитку 14 921 674 доларів США, а також 1 388 000 доларів США в якості відшкодування дивідендів, які могли бути отримані заявником за період з 1997 по 2000 рік як власником 49 % акцій та 1 300 000 доларів США в якості відшкодування моральної шкоди і 1 53 470 доларів США за витрати, яких заявник зазнав у національних судах та ЄСПЛ, Суд зобов'язав державу виплатити заявнику 500 000 євро як відшкодування за матеріальну шкоду; 75 000 євро (сімдесят п'ять тисяч євро) як відшкодування за моральну шкоду; 50 000 євро (п'ятдесят тисяч євро) як відшкодування судових витрат.

Певний інтерес для аналізу судової практики ЄСПЛ в справах про рейдерство має рішення ЄСПЛ у справі Санду та інші проти Республіки Молдова та Російської Федерації [8].

Дана справа не є «класичною» для досліджуваної категорії справ, оскільки рейдером, який фактично здійснив незаконне захоплення земельних ділянок та врожаю фізичних і юридичних осіб, виступила самопроголошена Придністровська Молдавська Республіка (далі – самопроголошена ПМР). Однак в умовах воєнного часу безперечно становить для України інтерес.

До суду звернулось 1 646 громадян Молдови та 3 агрокомпанії у зв'язку з відмовою їм у доступі до земельних ділянок, права на які були належним чином оформлені згідно законодавства Молдови, вимаганні сплати несанкціонованих платежів за їх використання, конфіскації врожаю та сільськогосподарської техніки.

Відповідно до обставин справи заявники жили у селах, підконтрольних Молдові, а частини земельних ділянок, які їм належали, знаходились поряд з цими селами через дорогу, яка в свою чергу контролювалась владою самопроголошеної ПМР. Заявники набули прав на вищезазначені ділянки в порядку приватизації за законодавством Молдови, а агрокомпанії почали їх орендувати у власників. В період з 1992 р. по 1998 р. заявники використовували землю без будь-яких втручань з боку самопроголошеної ПМР.

Починаючи з 1998 р. самопроголошена ПМР, встановивши блокпости для моніторингу руху сільськогосподарської продукції через «кордон», що межував з зазначеною вище дорогою, зобов'язала сплачувати податки та платежі владі самопроголошеної ПМР. А в 2004 р. самопроголошена ПМР проголосила земельні ділянки, які вже були у власності або оренді заявників, своєю власністю.

Відповідно до нововстановлених правил з боку самопроголошеної ПМР, заявники могли продовжувати обробляти свої земельні ділянки за умови сплати орендної плати місцевим органам ПМР, а врожай, зібраний агропідприємствами відбирався з надуманих підстав. Після відмови заявників підписувати орендні договори у зв'язку з тим, що вони вже є законними власниками та/або орендарями земельних ділянок, доступ до цих земельних ділянок було заблоковано, а врожай втрачено. Крім того, було незаконно вилучено сільськогосподарську техніку, яка належала тим хто намагався обробляти землі. Протягом 2 років поспіль землі не оброблялись.

Досліджуючи наявність порушень ст. 1 Протоколу першого Конвенції ЄСПЛ, як і в інших аналогічних справах, констатував факт втручання у право мирного володіння майном, що передбачене першим реченням параграфу першого ст.1 Протоколу першого «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном».

Суд пояснив свою позицію тим, що хоча самопроголошена ПМР формально не позбавила належних заявників правових титулів, самовільно без будь-яких правових підстав назвавши себе власником земельних ділянок, на які вже існувало зареєстроване право власності або оренди у заявників, в той же час, зобов'язуючи заявників укладати договори оренди з владою ПМР щодо цих земельних ділянок та отримуючи відмову заявників від їх підписання, блокувало доступ до них в період з 2004 по 2006 рр. Таким чином, мало місце втручання у право володіння заявників. Хоча по суті це і не призводило до позбавлення власності або втрати контролю щодо порядку використання, Суд вважає що неможливість заявників обробляти їх землі підпадає під перше правило загальних принципів мирного володіння майном.

Висновки. Проведений аналіз практики ЄСПЛ щодо розгляду рейдерських захоплень підприємств дозволяє виділити певні особливості.

По-перше, юрисдикція ЄСПЛ поширюється виключно на заяви про порушення Конвенції, допущені з боку Держави-учасниці. Держава не лише зобов'язана утримуватись від незаконного втручання у право мирного володіння майном, але й створювати умови для реалізації та захисту права на майно. Таким чином, Суд оцінює виконання Державою зазначеного позитивного зобов'язання, адже в справах про рейдерство держава не є безпосереднім рейдером.

По-друге, ЄСПЛ, розуміючи специфіку цієї категорії спорів, не обмежується констатацією порушення ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції, коли порушення права «жертви» рейдерства є результатом незаконних рішень судової влади або недосконалої судової процедури. Суд оцінює незабезпечення державою заходів захисту, внаслідок чого рейдер отримує можливість втрутитись у володіння особи, як порушення ст. 1 Протоколу № 1.

По-третє, перспектива відшкодування заподіяної шкоди внаслідок рейдерських атак, як і її форма та розмір є важко прогнозованими, зважаючи на існуючу дискрецію повноважень Суду в цій частині Суд може прийти до висновку, що встановлення порушення само по собі являє собою достатню справедливую сатисфакцію за будь-яку завдану заявнику шкоду.

Щодо компенсації моральної шкоди фізичним особам ЄСПЛ особливо прискіпливо досліджує причинневий зв'язок між порушенням та моральними стражданнями заявника. Щодо юридичних осіб ЄСПЛ притримується позиції, що не можна виключати можливість присудження матеріальної компенсації за заподіяну моральну шкоду юридичній особі. Більше того, моральна шкода, заподіяна компаніям-жертвам рейдерства, може ранжуватись залежно від репутації компанії, заподіяного рівня невизначеності при прийнятті рішень та дестабілізації управління компанією та в кінцевому рахунку, хоча і меншою мірою, невпевненість та тривога, які можуть відчувати члени керівних органів управління.

Згідно з усталеною судовою практикою щодо компенсації судових витрат, присудження судових витрат на підставі ст. 41 передбачає встановлення їхньої дійсності та розумності їхнього розміру.

По-четверте, оцінюючи перспективи звернення до ЄСПЛ за захистом порушеного права власності слід враховувати і два негативні моменти: надзвичайно тривалий процес розгляду справ, який в середньому займає 8-10 років з моменту звернення до Суду та існування проблеми виконання Україною прийнятих рішень.

Список використаних джерел:

1. Рейдерство 2023: кількість справ стрімко росте, проте все ще не сягла показників до великої війни. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/raiders-2023>. На 11 % поменшало справ про рейдерство за рік. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/raiders-2024-12>. На 36% поменшало справ про рейдерство у 2025 році. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/raiders-2025> (дата звернення 20.12.2025 р.)

2. Victor Beschastnyi. Ensuring State-Legal Regulation On The Prevention of Agrarian Raids as a Form of Counteraction to the Offense and as a Mechanism for the Implementation of International Agricultural Cooperation. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. Vol. 8, 3, 455-474. Doi: 10.14207/ejsd.2019.v8n3p455.

3. Борка Я. О. Як захистити агробізнес від рейдерства. *Науковий вісник Львівського національного університету внутрішніх справ*. 2018. Вип.1. С. 312-315.

4. Біляк Ю. В. Рейдерство в агросекторі: причини та наслідки. *Агросвіт*. 2019. Вип. 5. с. 3-10. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2019/2.pdf DOI: 10.32702/2306-6792.2019.5.3.

5. Дар'я Панфілова. Світовий досвід протидії рейдерству в аграрному бізнесі в умовах пандемії. URL: <https://unba.org.ua/publications/7040-svitovij-dosvid-protidii-rejderstvu-v-agrarnomu-biznesi-v-umovah-pandemii.html> (дата звернення 20.12.2025 р.)

6. Титаренко С.С. Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.08. Запоріжжя, 2018. 262 с.; Бахуринський В.С. Кримінально-правова відповідальність за вчинення рейдерства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 200 с.

7. Рішення ЄСПЛ "Совтрансавто-Холдинг" проти України», 25.07. 2002 р. (CASE OF SOVTRANSAVTO HOLDING v. UKRAINE. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22sovtransavto%22%2C%22itemid%22%3A%22001-60634%22%7D>)

8. Рішення ЄСПЛ у справі Санду та інші проти Республіки Молдова та Російської Федерації, 17.07. 2018 р. (CASE OF SANDU AND OTHERS v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND RUSSIA. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Sandu%20v.%20Moldova%22%2C%22itemid%22%3A%22001-184651%22%7D>)

9. Рішення ЄСПЛ у справі «EAST/WEST ALLIANCE LIMITED» проти України, 23.01.2014 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22east%20west%22%2C%22itemid%22%3A%22001-140489%22%7D>)

10. Рішення ЄСПЛ «Шести Май Інженіринг та інші проти Болгарії», 20.09. 2011 р. (CASE OF SHESTI MAI ENGINEERING OOD AND OTHERS v. BULGARIA, 20 September 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106250>).

11. Рішення у Справі "Совтрансавто-Холдинг" проти України (Заява № 48553/99) (Справедлива сатисфакція), 2.10. 2003 року. URL: <https://khpg.org/107528819>

Дата першого надходження статті до видання: 10.10.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.11.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2025